

Зоран Милосављевић

Институт за политичке студије, Београд

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА И ЦРНА ГОРА – (НЕ) ОДРЖИВЕ МУЛТИНАЦИОНАЛНЕ ТВОРЕВИНЕ*

Сажетак

У овом научном раду аутор се позабавио мултиетничким и мултинационалним творевинама које себи стављају у изглед конституисање грађанског концепта државе-нације, и проблемима са којим се по том питању сусрећу две недовршене државолике творевине: Босна и Херцеговина и Црна Гора. *Предмет* истраживања је (не)могућност конституисања Босне и Херцеговине и Црне Горе на принципима грађанске државе. *Значај* истраживања огледа се у указивању на (не)могућност њиховог конституисања у стабилне државне творевине национално-грађанског типа, у указивању на положај српског народа у овим државним творевинама, те у покушају да се обезбеди регионална стабилност на Западном Балкану кроз покушаје расветљавања и овог проблема. *Проблемско питање* трагало би за запитаношћу: како омогућити стабилизацију мултиетничких и мултинационалних творевина какве су БиХ и Црна Гора, а да при томе ове творевине не буду сметња за остваривање националних права српског народа у њима? Методи који су у раду примењени су: аналитички метод, метод посматрања, анализа садржаја, метод генерализације, упоредни метод и сл. Овај рад ће се, дакле, позабавити Босном и Херцеговином и Црном Гором као мултиетничким и мултинационалним државама, и могућностима њиховог конституисања на принципима модерних, ефикасних грађанских држава, а да се из тога избегну сложености државног устројства и стабилизације политичког легитимитета.

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

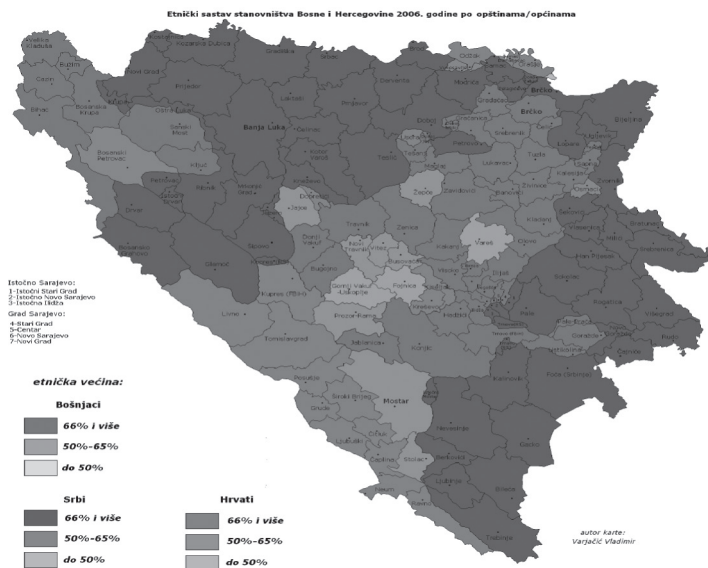
Кључне речи: мултиетничност, мултинационалност, Босна и Херцеговина, Црна Гора, конститутивност, грађанска држава

МУЛТИЕТНИЧКИ САСТАВ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ И ЦРНЕ ГОРЕ

Када је о мултиетничком саставу БиХ и Црне Горе реч, тада ваља упозорити на важност демографских података и међуетничког распореда како би се могло успешно изанализирати проблеми конституисања БиХ и Црне Горе као грађанских држава.

Мултиетнички и мултинационални састав БиХ

Садашња Босна и Херцеговина не носи атрибут Републике, што већ указује на њен крајње сложен државноправни састав. Према Уставу БиХ она се састоји од три конститутивна народа: Бошњака (до 1993: Муслимана), Срба и Хрвата. По последњем попису још из давне 1991. године у СР БиХ је живело: 44% Муслимана 31% Срба и 17% Хрвата, док се 6% људи декларисало као Југословени, а 2% као остали.¹⁾

(Мапа 1: Национални састав БиХ)

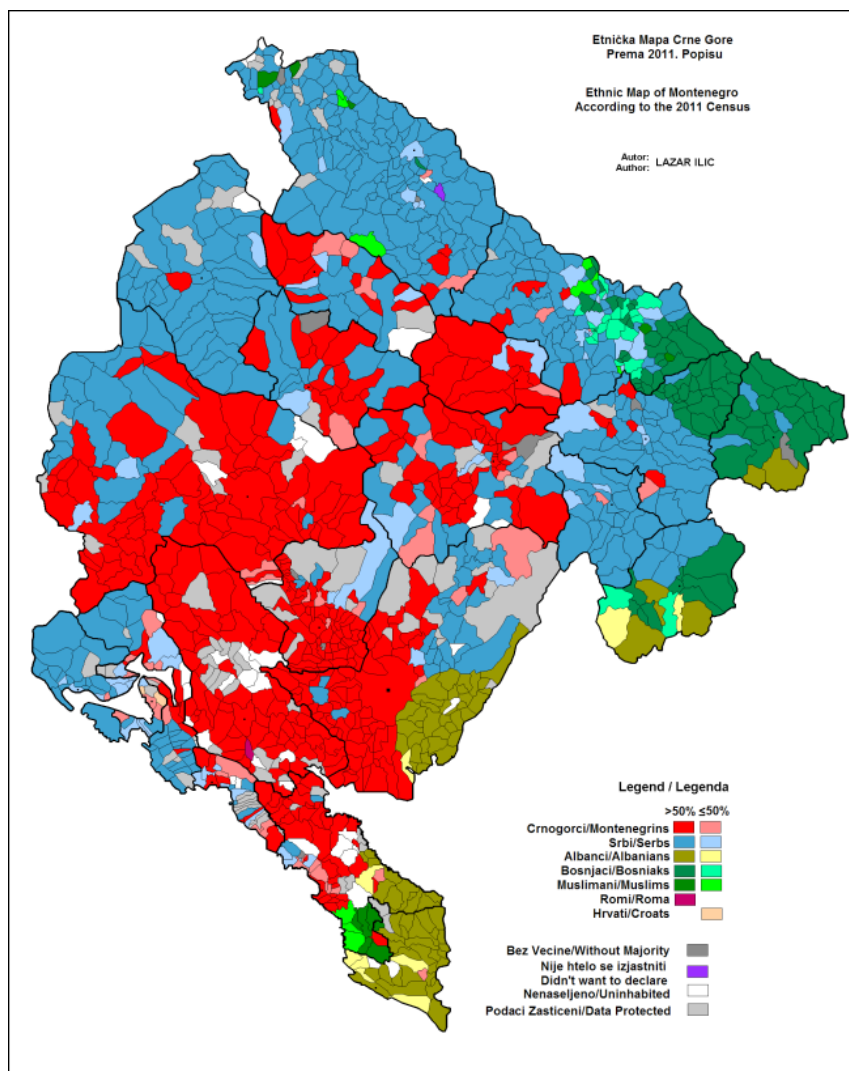
1) sr.wikipedia.org/sr/Босна_и_Херцеговина

До грађанског рата 1992-1995. године бројне општине у БиХ су биле мешовитог састава, док је данас слика сасвим другачија. Примећујемо следеће чињенично стање, а то је: готово једнонационални карактер Републике Српске (нешто мало мањег од два ентитета у БиХ), али и претежно моноетнички састав кантона у Федерацији БиХ настањеној муслиманским и хрватским становништвом. У централној Босни је састав хрватских и бошњачких кантона мешовит, али су и ту насеља углавном једнонационална и моноконфесионална, и ретко када знатније измешана. Занимљиво је да је и данас, упркос етничком чишћењу које су спровеле хрватске (пара)војне формације 1995. године, број Срба у три западне општине које су припале Федерацији БиХ и даље већински (Дрвар, Грахово и Гламоч). Како год било, БиХ јесте мултиетничко, али и мултинационално друштво, у коме су етноси задобили обличје нације, па се овде заправо ради о сложеној мултинационалној држави три конститутивна народа. Индикативно је да су иако историјске – што се нарочито може рећи за Србе, па и за Хрвате, а од краја XIX века и за Муслимане (сада Бошњаке) – све ове нације у основи настале из више-мање јединствене протоетничке групе, и то тако што је од средине XIX века, а нарочито од управе Бенјамина Калаја и Аустроугарске владавине 1878-1918, дошло до националне хомогенизације: католика у Хрвате, православних у Србе и муслимана у засебну протонацију (Муслимане, касније Бошњаке). На тај начин је БиХ, и Балкан као део света, јединствен по националном самодређењу (проишашлом) из конфесионалне припадности.

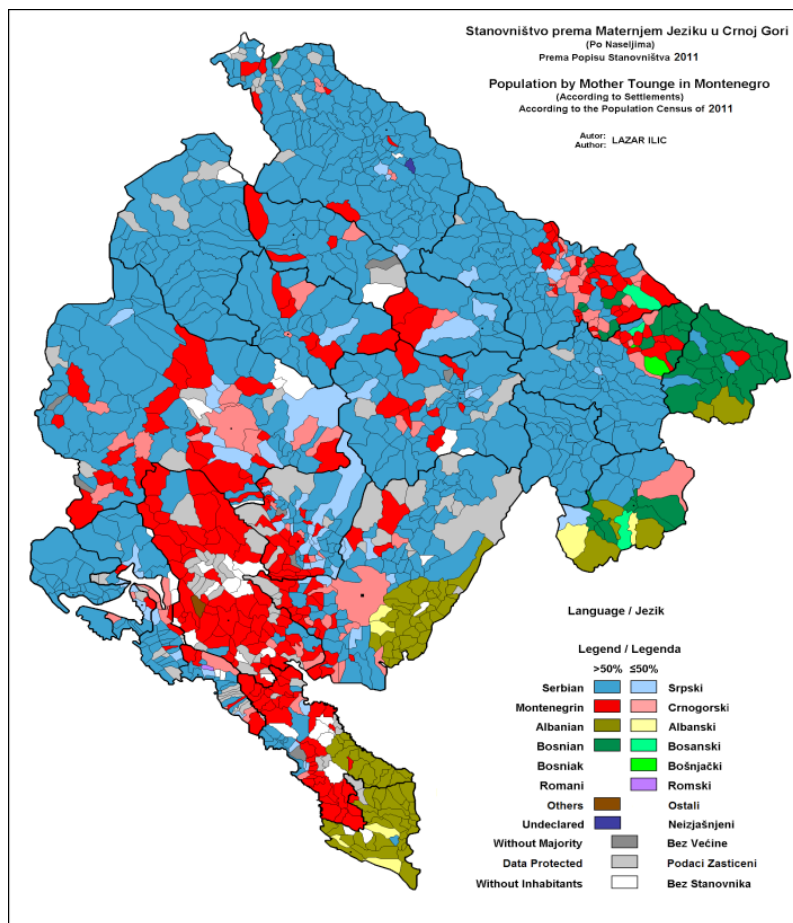
Мултиетнички и мултинационални састав Црне Горе

Према последњем попису обављеном у Црној Гори током 2011. године, када је реч о етничкој (и националној) припадности, добијени су следећи резултати: Црногорци – 278.865 (44,98%), Срби – 178.110 (28,73%), Бошњаци – 53.605 (8,65%), Албанци – 30.439 (4,91%), Муслимани – 20.537 (3,31%), Роми – 6.251 (1,01%), Хрвати – 6.021 (0,97%). Када је реч о језику којим се говори у Црној Гори слика је битно другачија: српским језиком говори – 265,895 (42,88%), црногорским се служи – 229,251 (36,97%), босански употребљава – 33,077 (5,33%), албански језик користи – 32,671 (5,27%), ромским језиком барата – 5,169 (0,83%), бошњачким прича – 3,662 (0,59%), хрватски обнаша – 2,791 (0,45) становника Црне Горе.²⁾

2) sr.wikipedia.org/wiki/Демографија_Црне_Горе

(Мапа 2: Етнички састав Црне Горе)

(Мапа 3: Језички састав Црне Горе)

Из горе постављених мапа закључујемо следеће стање. Концентрација црногорске нације најприсутнија је у општинама Цетиње, Бар, Подгорица, Даниловград и Никшић. Са друге стране, концентрација становништва које се служи црногорским језиком најприсутнија је у општини Цетиње и нешто мање у општини Бар, док је црногорски превладао и у два највећа града Црне Горе: Подгорици и Никшићу (истина ни приближно убедљиво као што се очекивало).

Из приложеног се види да је етнички елемент у обе државне творевине изузетно значајан и да делује центрифугално на питање изградње грађанског идентитета кроз концепт државе-нације. У оба случаја етнички субјект који је други по снази у обе земље је

српски, и он не исказује тенденцију утапања у грађански концепт државе-нације. Шта више он се у обе државне творевине исказује као аутохтон. У случају Босне и Херцеговине као обавезно конститутивни, и насилно придржан у државној заједници каква је БиХ, а у случају Црне Горе такође као аутохтон, али и као државотворан, и (бар за сада) неконститутиван.

Заправо овакве позиције српског народа у Босни и Херцеговини и Црној Гори (уз сличан положај хрватског народа у БиХ), имаће за последицу немогућност постојања примордијалног консензуса на коме би се изграђивао грађански концепт државе-нације какве познају модерне државне творевине Запада.

МОГУЋНОСТИ ПРЕУРЕЂЕЊА НЕДОВРШЕНИХ ДРЖАВНИХ ТВОРЕВИНА БИХ И ЦРНА ГОРА

Овде ћемо истаћи узроке недовршености државних творевина: Босне и Херцеговине и Црне Горе, из чега би могао и да проишаје закључак о могућностима њених заокруживања у тзв. државе пуног обима.

Босна и Херцеговина: од «Слова» до «Духа» Дејтона

Босна и Херцеговина је преконфигурисана правна творевина. То заправо значи да је она постојала, најпре, као међународно непризната федерална јединица бивше велике Југославије, под именом Социјалистичка Република Босна и Херцеговина, па да је чином међународног признања у Уједињеним нацијама (у тренутку врхунца светске доминације САД и њених сателита почетком 90-тих година XX века) доживела распад «на терену» (заједно са бившом савезном државом – СФРЈ), и да се на крају, под огромним војним и дипломатским притиском САД и НАТО-а, поново уобличила као државноправна творевина, задобивши легитимитет сва три конститутивна народа под њеним кровом. Запад, на почетку рата у БиХ, није желео да одустане од третирања простора бивше СР Босне и Херцеговине као јединственог међународног правног субјекта, али је на терену слика изгледала толико другачија од прижељкивања тзв. међународне заједнице (САД+земље Квинте), да се рат могао окончати само исказаном вољом Запада да призна затечено стање на терену. А затечено стање је почетком 1994. године изгледало тако да су све три етничке групације држале више-мање етнички хомогене територије, и да су у њима остваривале сопствене културно-цивилизацијске моделе живљења и саобраћања.

Због тога је Запад био, истина нерадо и уз огромне отпоре, након многобројних неуспешних дипломатских и војнообавештајних покушаја, приморан да призна право српском народу да се конституише као нација на територији на којој од памтивека живи, те је тако коначно решење гордијевог чвора било на видику. Остало је још само да се Срби у БиХ сведу на договорену меру, а та мера је била половина БиХ (Русија је чврсто стајала на становишту да српска Република у БиХ не сме бити мања 50% БиХ). Тако су Американци натерали Хрвате и Бошњаке да формирају заједничке савезне органе власти од делова територије под сопственом контролом, те је тако настала Муслиманско-хрватска федерација, која је касније преименована у Федерацију БиХ.³⁾ Вашингтонским споразумом из 1994. године била је предвиђена Федерација БиХ као федерална или савезна држава кантона од којих су неки формирано као вишемање етнички чисти муслимански кантони, други као понајвише етнички чисти хрватски, а неки су се формирали и као мешовити (углавном у централној Босни). Циљ је био да Бошњаци и Хрвати здружено и уз јаку логистику САД и војске Републике Хрватске запоседну виталне тачке на територији под контролом Републике Српске, и тако присиле челнике са Пала на велике уступке. Након операција *Бљесак* и *Олуја*, којим је Хрватска етнички очишћена од Срба, започела је офанзива хрватске војске, припадника ХВО БиХ и Муслиманских снага на виталне комуникационе тачке Републике Српске. Операција је обустављена оног часа када се проценило да је створен баланс снага у БиХ између муслиманско-хрватске коалиције (подпомогнуте логистиком САД и НАТО-а) и Републике Српске.⁴⁾ Париско-дејтонским мировним споразумом српска држава у оквиру БиХ ступила је у конфедерални савез са Федерацијом

3) Saša Mrduljaš: „Hrvatska politika unutar BiH u kontekstu deklarativnoga i realnoga prostornog opsega hrvatske zajednice – Republike Herceg-Bosne (1991-1994)“, *Društvena istraživanja*, 4-5/2009, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Split, 2009, str.485: “Pobjedonosni pohod ABiH na prostore pod kontrolom HVO-a bit će okrunjen u veljači 1994. (...)Kako izostanak te potpo- re ne bi doveo do vojnoga pada ne samo enklava nego, s vremenom, i do pada samoga južnog dijela HB-a (Lucić, 2005., knj. 2., 48) te domasovnog iseljavanja hrvatskoga naroda pred ABiH, hrvatska strana odustaje i od HB-a i od utemeljenja vlastite jedinice unutar (kon)federativne BiH te pristaje na formiranje hrvatsko-bošnjačke Federacije BiH (FBiH) (ožujak 1994.).“

4) “U konačnici, usuglašenim djelovanjem HV-a, HVO-a i ABiH potkraj ljeta 1995. prostori BiH pod srpskom kontrolom svedeni su na manje od polovice bh. teritorija. Daljnji prodor zaustavlja sama međunarodna zajednica inzistirajući na opstanku srpske jedinice koja bi obuhvaćala, prethodno dogovorenih, 49% BiH (Bilt, 1999., 171-172, 183; Holbrooke, 1998., 198-199; Owen, 1998., 399). Time su stvoreni uvjeti za srpsko prihvatanje političke osnove iskazane u Planu kontaktne skupine za BiH (travanj – srpanj 1994.), po kojem se ta zemlja zamišlja kao složena država formirana od dvaju entiteta: FBiH i RS.” (Saša Mrduljaš: „Hrvatska politika unutar BiH u kontekstu deklarativnoga i realnoga prostornog opsega hrvatske zajednice - Republike Herceg-Bosne (1991-1994)“, *Društvena istraživanja*, 4-5/2009, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Split, 2009, str.846)

БиХ зарад међународног објективитета затеченог стања, те је тако, према изворном Дејтону, настала више него лабава творевина “три конститутивна народа, и два ентитета”. Овим путем је Република Српска иако међународно непризната држава, постала објектом међународног права, а као Република у оквиру БиХ поседовала је знатно већи степен оригинерне власти од федералних јединица бивше СФРЈ према Уставу из 1974. године.

Од тог тренутка започиње процес измене Дејтонског мировног споразума који се, у сада већ историјској литератури из политиколошких научних дисциплина, третира крилатицом Карла Билта из 1997. године, да: «слово Дејтона треба заменити духом Дејтона». Овај дух Дејтона није ништа друго до слободна интерпретација општих одредби Париско-дејтонског мировног споразума којим се исказује непрестано настојање да се спроводи централизација власти и пресељавање институција са ентитета (Републике Српске и Федерације БиХ) у централу у Сарајево. Босном и Херцеговином и њеним ентитетима практично управља Високи представник, који наводно оличава „међународну заједницу“. Тај представник је по правилу долазио из ЕУ, а најнепосредније деловао уз значајну сагласност спољне политике САД.

До данас је самовољом високих представника пренето, противно вољи власти у Српској, чак 56 надлежности са Републике Српске на централне органе у Сарајеву.⁵⁾ Читаве области инструменталне власти сада су, противно и вољи народа али и слову па и духу Дејтона, пренете на заједничке органе.⁶⁾ Тако је порески систем преко индиректног опорезивања пренесен на органе БиХ, иако је Дејтон предвиђао да је опорезивање у искључивој надлежности ентитета, који су обавезни само да део убраних прихода слију у заједничку касу за потребе БиХ.⁷⁾ Ситуација је слична и када су у

5) Н. Кеџмановић: “Будућност Републике Српске у маказима САД и ЕУ”, *Нова српска политичка мисао*, 3-4/2010: 45-63, Београд, 2010, стр.49: “...у име могућности необавезног тумачења тог споразума, почело је систематско и континуирано развлашћивање Републике Српске, и то преношењем ентитетских надлежности на централне органе у Сарајеву.”

6) Н. Кеџмановић: “Босна у трећој деценији овог вијека – петнаест сценарија расплета”, *Српска политичка мисао*, 2/2012: 401-420, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр.415: “Када је насиље ОХР-а над Српском и Србима (суспендовање, закона донетих у парламенту, смењивање демократски изабраних лидера, кршења дејтонског споразума), прешло у мјеру европског укуса и БиХ стекла репутацију посљедње диктатуре у Европи, прешло се на суптилније моделе (пријетње, притисци, условљавања) и неутралније формулације (Дејтон 2, уставне реформе, функционалнија држава, усмјерени договори локалних политичара).

7) И не само то: „Тako je Bosna i Hercegovina stekla ovlasti u sudstvu, tužiteljstvu, sigurnosti, statistici, ljudskim pravima te poreskoj i carinskoj politici.“ (Vesna Kazazić, „BiH i Evropska unija“, *Adrias*, 12/2005, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, Mostar, 2005, str.110)

питању нови правосудни органи и нове надлежности из области судства и тужилаштва које су преотете Републици Српској. Новим законима формиран су Суд БиХ и Тужилаштво БиХ као две неуставне категорије.⁸⁾ Тужилаштво је одпочело не само да отвара нове поступке и да их процесуира арбитражно без консултација са властима у два ентитета, већ и да преузима предмете који су започети у редовном поступку пред правосудним органима ентитета.⁹⁾ Уставни суд за БиХ, уместо да се придржава строго (за)датих оквира надлежности по Дејтону непрестано излази из својих овлашћења, арбитра (најчешће у корист високих представника) и прегласава (најчешће два од три конститутивна народа захваљујући тројници странаца који се у најважнијим стварима увек приклањају мишљењу Бошњака).¹⁰⁾ Када се говори о извршној власти Високи представник је противуставно зашао у области царинских служби и прекограничне полиције и предао их централним органима у Сарајеву, потом је објединио цивилнобезбедносне службе (оформљена је свемоћна централна служба *СИПА*), затим је укинуо омбудсмане на ентитетском нивоу, проширио Савет министара са 3 на 10 чланова... Уз измене ентитетских устава у делу које се дотичу полагања права конститутивних народа из другог ентитета на конститутивност и у Републици Српској, те свођењу војске Републике Српске на ниво трећег пука Оружаних снага БиХ ове реформе су у доброј мери пољуљале саме темеље Париско-дејтонског мировног уговора. Последњи наум страног протектората у БиХ – да уведе мешане и прекограничне службе ентитетских полиција – није успео. Он би и коначно значио укидање ентитетских линија разграничавања, и нестанак Републике Српске...¹¹⁾

8) Damir Banović, Saša Gavrić: "Ustavna reforma u Bosni i Hercegovini", *Politička misao*, 2/2010, Fakultet političke znanosti, Zagreb, 2010, str.161: "... da se primijetiti da Ustav ne predviđa postojanje sudske vlasti na državnom nivou, te niti bilo kakvih mehanizama za vođenje ekonomske i socijalne politike."

9) М. Додик, "О суду и тужилашству БиХ, или како је БиХ настала", *Нова српска политичка мисао*, 3-4/2010: 117-135, Београд, 2010, стр.131: "Преузимање предмета из надлежности ентитетских судова успостављено је *Законом о Суду БиХ* (члан 13. првобитног текста). Ниједно континентално законодавство не даје одређеном суду право да узима предмете из надлежности другог суда."

10) С. Савић, "Уставни положај Републике Српске у Босни и Херцеговини", *Нова српска политичка мисао*, 1/2011: 79-86, Посебно издање, Београд, 2011, стр.80: "(...) нас четворо судија гласали смо против те одлуке, двоје Хрвата и нас двоје Срба. Одлука је донесена гласовима Бошњака и тројице страних судија."

11) В. Станковић, З. Милосављевић: "Уставни положај Републике Српске", *Српска политичка мисао*, 1/2012: 461-486, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр.480.

*Црна Гора: од федералне јединице
до нестабилне државне творевине*

Маја месеца 2006. године Црна Гора је постала најмлађа међународно призната држава у Европи. Њено прво пуно међународно признање десило се на Берлинском конгресу 1878. године, да би до 2006. године територија данашње Црне Горе припадала ширим државним оквирима: Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, Краљевини Југославији, Демократској Федеративној Југославији, Народној Федеративној Републици Југославији, Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији, Савезној Републици Југославији и, коначно, Државној заједници Србија и Црна Гора. Већ са стварањем бановина у Краљевини Југославији 1929. године Црна Гора се појављује као Зетска бановина¹²⁾ са значајним територијалним проширењем до пред леву обалу Неретве (са све Корчулом, Мљетом, Дубровником, Источном Херцеговином и Коначљем), док је на северу бановина Зета укључивала и Пријепоље, Ибарски Колашин (све до ушћа реке Ибар у Западну Мораву), и читаву западну Метохију са градом Пећ. Без обзира на сукобе *бјелаша* и *зеленаша*, велика већина становништва се, у међуратном периоду, изјашњавала као Срби (из Црне Горе), а србско порекло чак ни код најљућих присташа династије Петровић није довођено у питање.

(Мапа 4: Зетска бановина 1929-1939)

12) О средњовековној Зети, претечи данашње Црне Горе више у: Милош Благојевић, Немањини и државност Дукље – Зете – Црне Горе, *Зборник Матице српске за историју*, 83:7-24, Нови Сад, 2011.

Након Другог светског рата Црна Гора постаје федерална јединица у оквиру Брозове Југославије. Већ према попису становништва из 1948. године у Црној Гори је тек 1,78% Срба, и чак 90,67% Црногораца. Поставља се питање: где су нестали толики Срби којих је према попису из 1905. године било чак 95% (већином православних, али и нешто католика – нарочито у Боки, па чак и муслимана на северу Црне Горе и у граду Бару на приморју)? Одговор је лако дати, јер је сада изјава припадности црногорском идентитету била политичка, а не етничка или психолошка категорија. Ипак за све време титоизма нико није оспоравао да су Црногорци Срби, са државотворним традицијама (нешто попут Бавараца у Немачкој).¹³⁾

Међутим, ствар се суштински мења током 90-тих година XX века. Најпре је црногорска политичка елита у оквиру Савеза комуниста Црне Горе (СКЈ ЦГ) и потоње велике Демократске партије социјалиста (ДПС) почела да негира да су Црногорци и Срби “име и презиме истог етноса”.¹⁴⁾ Почело је да се увелико инсистира на независном путу Црне Горе,¹⁵⁾ и да се преиспитује српска историја Црне Горе, те да се доводи у питање статус митрополије Црногорско-приморске у оквиру Српске православне цркве (СПЦ). Идентитетска питања подигнута су на виши ниво конфликта оснивањем Дукљанске академије наука и уметности (ДАНУ), која је проповедајући дукљански, црвенохрватски и антисрпски карактер Црне Горе, отпочела да агитује идеологију *монтенегринства*.¹⁶⁾ Конструисан је нови, историјски и научно неутемељен језик који је

13) В. Станковић, “Српско питање у постреферендумској Црној Гори”, *Политичка ревија*, 03/06: 521-530, Институт за политичке студије, Београд, 2006, стр.527: “Према овом мишљењу и етнички Срби су заправо Црногорци, јер је њихова матична држава Црна Гора.”

14) Већ из угла присталица црногорског народа добијамо признање да је већина црногорских владара XIX века била национално освешћена: „Od sedam Petrovića-Njegoša, samo se za dvojicu (vladiku Vasilija i knjaza Danila) sa sigurnošću može reći da su bili protivnici utapanja Crne Gore u neku veliku “bratsku” državu. Obožavani vladika Njegoš, koji svojim stvaralaštvom i istorijskim profilom predstavlja noseći stub čitavog crnogorskog identiteta, smatrao je da crnogorska država ima istorijsku ulogu jedino u tome da u izuzetno nepovoljnom okruženju obezbijedi opstanak Crnogoraca dok Turci opštim srpsko-slovenskim ustanom ne budu protjerani sa Balkana.“ („Korjeni protivljenju crnogorskoj državnosti“, www.network54.com/.../KORJENI+PROTIVLJENJA+CRNOGORSK...)

15) О томе више у: Д. Петровић, В. Станковић: *Заједничка држава Србије и Црне Горе*, Институт за политичке студије, Београд, 2006.

16) М. Кнежевић: *Изневјерена држава – Србија и Црна Гора у времену разлаза*, Институт за политичке студије, Београд, 2007, стр.385: “Они су, наиме уверени да је црногорски народ настао још у раном средњем веку на територији негдашње римске провинције Превалис или Превалитана, од племена под другим именом, и да се онда развијао читав миленијум све до настанка савремене црногорске нације. Том народу је првобитно било име Дукљни, по области Дуклеа, потом Зећани, по реци Зети, да би се напослетку усталило име Црногорци које траје и данас.”

ништа друго до *новојезик* или политичка конструкција језика.¹⁷⁾ У Црној Гори, која је поново постала самостална држава 2006, званични језик од 1992. до 2006 био је српски. Потом је у полицијској станици на Цетињу основана и самозвана Црногорска православна црква (ЦПЦ). Сви ови удари на српски карактер Црне Горе утицали су да се православно становништво у Црној Гори подвоји на Србе и Црногорце. Попис из 2003. године бележи раст Срба на готово 1/3 становништва (32%). По том попису Црногораца је сада тек 43,16%. Као последица горе наведених чињеничних дешавања Црна Гора уз Босну и Херцеговину постаје једина држава у Југоисточној Европи чије матично становништво није већинско, већ мањинско (мање од 50% укупне популације). Шта више, да околности и ситуација по Црну Гору буде тежа (иако је она избегла грађански рат), Босна и Херцеговина је сложена држава три (конститутивна) народа и два ентитета, док је Црна Гора проста држава која непрестано исказује тенденцију да буде грађанско-црногорска држава, иако читав један народ у њој (убедљиво други по бројности, и тек нешто мање бројан од “матичног”) одбија грађански концепт црногорске нације, јер је он јако средство асимилације Срба у Црногорце.¹⁸⁾ Наиме, одбијањем монтењегринске власти Мила Ђукановића (и коалиције ДПС, Социјал-демократска партија – СДП, Либерална партија Црне горе – ЛП ЦГ) да србском народу у Црној Гори допусти макар статус националне мањине и одлагањем решавања тог питања, омогућава се најгрубља асимилација србског националног бића у Црној Гори. Срби су као народ стварали (српску) Црну Гору, и докле је Црна Гора била србска држава, није постојала бојазан по идентитет Срба. Међутим, када се Црна Гора претворила у грађанско-црногорску државу која идеологијом монтењегринства негира значај Срба (мењањем симбола, језика и основа колективног идентитета) Срби су, легитимно, затражили право да постану *corpus separatum*, и да се тако издвоје од “црногоршћујуће већине”, како би спречили непрестану асимилацију малих разлика. Србски народ у Црној Гори опирајући се грађанском концепту црногорске нације и свом недефинисаном статусу, опире се да постане резервоар из кога ће се захватати онолико колико је неопходно за идентитетска питања новонастале нације Црногораца, “који није нити су икада

17) Момчило Суботић, „Евроатланско расрбљавање Црне Горе“, *Политичка ревија*, 4/2011:89-105, Институт за политичке студије, Београд, 2011, стр.89

18) М. Кнежевић, “Црногоризација кроз грађанизацију”, 423-426, *Недовршена држава*, Институт за политичке студије, Београд, 2007, стр.425: “Привид истоветности црногорског као грађанског и националног је у томе што се Србима као мањинском народу – или народу у мањини – не признаје конститутивни национални статус, него се Срби из Црне Горе у Црној Гори растварају у Црногорце као држављане, а онда преображавају у нови национални идентитет – Црногорце по националности.”

били Срби”. Кључна питања између Срба и Црногораца бивају толико продубљена да су сада Црногорци у већем политичком савезу са албанским, бошњачким и хрватским фактором, него са својом српском браћом, често из истих породица. Питање односа према заједници са Србијом, однос према НАТО-у, Српској православној цркви, језику, историји, указују да су ове разлике велике, и нажалост, за сада, непремостиве.

Сви набројани разлози и чињенични догађаји онемогућавају институционалну и легитимизациону стабилизацију Црне Горе као државе, која овако насилно-грађански конципирана, на дуже стазе не може бити одржива државолика целина.

ПЕРСПЕКТИВЕ ОДРЖАЊА НЕДОВРШЕНИХ ТВОРЕВИНА – БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ И ЦРНЕ ГОРЕ

Овде се при самом крају постављају бар два кључна питања.

Понајпре, какве су перспективе одржања недовршених творевина БиХ и Црне Горе? Закључак који се сам намеће јесте да се ради о поприлично нестабилним грађанским држава које имају проблем са дефинисањем свог националног идентитета. У недостатку већинске нације примичемо се идеји грђанског одређења држава-нације.

У босанскохерцеговачком случају унапред се мора одустати од ове идеје. Готово је немогуће замислити да би етнички, и национални, Срби и Хрвати у БиХ, пристали на самоодређење да су Босанци. Ова идеја већ дуго егзистира у главама неких западних етноинжењера, и када о томе пишу и говоре, под тим подразумевају босански концепт нације Бенјамина Калаја са почетка XX века.¹⁹⁾ Одатле датирају, тј. су муслимани Бошњаци, јер Босанац би требало да представља држављанина БиХ: био он Бошњак, Србин или Хрват. Ова концепција је мртво слово на папиру, и сва је прилика да ће тако и остати... Тренутно је на делу други покушај изградње босанскохерцеговачке нације, а то би било радикално заобилажење Дејтона, простом чињеницом да су сви расељени (углавном Бошњаци) и сви њихови потомци (без обзира на страну и двојно држављанство) држављани БиХ. Имајући у виду чињеницу да је број Хрвата видно опао, и да Република Српска има проблем са

19) Момчило Суботић, „Проблеми етничког идентитета и политичког-државног ентитета босанско-херцеговачких Муслимана“, *Политичка ревија*, 3/2008:741-764, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр.744-745.

наталитетом, креатори босанско-херцеговачке нације снивају сан да већ сада у БиХ и расејању живи бар 51% Бошњака, што би отворило врата докидању конституивности три народа, и покренуло питање основаности два ентитета у БиХ. У том случају могло би се већ говорити о статистичкој чињеници да су Срби и Хрвати као хришћани мањина у “поприлично секуларизованој сунитској Босни”. Такорећи, до босанства би се дошло и преко захваљујући бошњанству. Тада би се државна заједница Босне и Херцеговине као сложена конфедерално-федерална држава свела на просту државу консоцијативног типа, по узору на једну Холандију, са регионалним аутономијама: Бања Луке, Мостара, Тузле и Сарајева као дистрикта. Експеримент звани Брчко-дистрикт, тек је увод у овакве високопредставничка замешатељства...

Када говоримо о Црној Гори, тада ваља подсетити да је вештим манипулацијама, преварним радњама, и читавом технологијом неконфликтног решавања политичких спорења, Црна Гора заоденула монтењегринство као владајућу идентитетску идеологију, да је спровела референдум у корист издвајања из заједнице са Србијом, и да је српски национални корпус у Црној Гори оставила у недефинисаном и небрањеном брисаном простору, који служи као резервоар за попуњавање потребне црногорске већине, која још увек недостаје.²⁰⁾ Декларисати се као Србин у Црној Гори данас практично, са становишта мултиетничког и мултинационалног конституисања државности Црне Горе, означава припадност асимилационом резервоару над којим се спроводи национални и грађански инжењеринг. Режим Мила Ђукановића, успео је да избегне постављање питање статуса Срба у Црној Гори, најпре на *територијалном принципу* разграничајног ентитета (као просторног *corpus separatum-a* по узору на Републику српску у БиХ), потом као *конститутивног народа* у свему једнаког и равноправног са црногорским народом, и коначно као мањинског народа или бар *националне мањине*, која по свим међународним стандардима има колективна права загарантована међународним конвенцијама и другим међународноправним прописима. Овакав сценарио је српски народ у Црној Гори ставио у веома тешку позицији, без права која имају знатно малобројније националне мањине у Црној Гори. Да се приметити да тренутни црногорски режим доживљава политичко деловање Срба као атак на стабилност државе Црне Горе, јер српски народ својим упорним обстојањем делегитимише црногорску државу, па је режим радије спреман на пактирање са националним мањинама у Црној Гори, него да подели интересе, права и

20) Момчило Суботић, „Српски национални идентитет – историјски и савремени изазови“, *Политичка ревија*, 3/2011:1-34, Институт за политичке студије, Београд, 2011, стр.10.

обавезе аутохтоног дела сопствене популације која се национално препознаје као Срби, а не као Црногорци. Разлози овоме свакако су геостратешке природе (однос према НАТО-у, однос према Србији, према Руској федерацији и сл)

На самом крају поставља се питање: како омогућити стабилизацију државних (не)прилика у ове две државолике творевине? Одговором на ово питање оствариће се и циљ читавог истраживачког поступка.

Претензије одређених структура у БиХ и Црној Гори да од ових државних творевина направе “озбиљне државе” Бошњака и Црногораца не могу уродити плодом из неколико разлога. Најпре, и у једном и у другом случају припадника тзв. “матичне нације” има мање од половине у уделима читаве популације. Ту се ради пре о *мањини нације*, него о већинској нацији. Националне заједнице у којима већинска популација тек прелази 50% су на дуги рок неодрживе. Ту ће кад-тад започети борба мањинских народа за сопствена права, а такво друштво и таква држава су праћене великом нестабилношћу, националним (а не идеолошко-програмским) сучељавањима, недостатком консензуса у друштву по основним питањима и сл. Треба ли подсетити да би тзв. “матичне нације” имале само релативну, исподполовинску већину?²¹⁾ Друго, етничка хетерогеност унутар БиХ и Црне Горе толика је да би било крајње недемократски и реперсивно спроводити политику државе-нације уколико бројне (и бројчано доминантне!) етничке групације одбијају да се идентификују са државом која им је наметнута као матична. Ови етнички колективитети у тој и тако наметнутој “матичној” творевини, пре виде “тамницу народа”, него простор за исказивање сопственог колективног идентитета. Коначно, треће (мада не и најмање важно), одвајањем на свакакве начине србских националних групација у Републици Српској, Црној Гори, па и у једном делу Федерације БиХ од остатка србског националног бића додатно се повећавају тензије како у тим земљама, тако и на ширем простору Западног Балкана.

Од изузетног значаја је битно предузети онај корпус мера, који би омогућио релаксирање затегнутих међунационалних и међуетничких односа, осигурати институционалну али и партиципативну заштиту србског народа у обе државне творевине, и омогу-

21) То запажа и Владан Станковић: “Црногораца је нешто више него према попису из 2003. године, али уз сву кампању медија и државне инфраструктуре – то је, ипак, недовољно. Црногорци ће и даље остати једини народ у Европи који има своју државу, али нема своју (већинску) нацију.” (В. Станковић: “Грађански концепт црногорске нације – технологија асимилације Срба *in vivo*”, *Политичка ревија*, 4/2011: 69-88, Институт за политичке студије, Београд, 2011, стр.82)

ћити функционисање ових међународно признатх земаља на бази узајамног уважавања и обостране сарадње. Србском народу унутар сложене државне заједнице БиХ омогућити остваривање оних права која му припадају према изворном Париско-дејтонском мировном споразуму, уз пуну заштиту његових националних права у Федерацији БиХ. Са друге стране, руководство Србије треба да уложи велики напор да седне за преговарачки сто са црногорским руководством, и да уз претходну сагласност са истинским представницима Срба из Црне Горе, издејствује конститутивност консociјативног типа за Србе у Црној Гори, а уколико то није могуће, онда бар да примора званичну Подгорицу да Срби и коначно добију статус националне мањине у Црној Гори, како би престали да буду акумулациони резервоар за асимилацију и конверзију из Срба у (ново)Црногорце.

У истраживачком циљу, покушају објашњењу дешавања поштованом аудиторијуму целокупне чињеничне ситуације, препознавању даљег тока ситуације и наведеним предлозима мера могуће је на дужи рок очувати стабилност у региону Западног Балкана и Југоисточне Европе.

Zoran Milosavljevic

BOSNIA AND HERZEGOVINA AND MONTENEGRO – (NOT) SUSTAINABLE MULTINATIONAL CREATIONS

Summary

In this research work the author discusses the multi-ethnic and multi-national formations that put itself in the appearance of the civil concept of state nation (Nation Building), and the problems they are facing with regarding the concept of “state formation” instead of the “nation-state”, focusing on two unfinished creations: Bosnia and Herzegovina and Montenegro. The analysis is (not) based on the reseach on the possibility of establishing of Bosnia and Herzegovina, and Montenegro on the principles of civil state. The importance of this research is in pointing to the (im)possibility of their constitution as the national state formation of a stable civil-type democracy, concerning the position of the Serbs in their state structure, and as well as an attempt to ensure regional stability in the Western Balkans and the possible solution to this problem . Problem sought to the couriosity lead question: how to allow stabilization multi-etnichs and multi-national societies, such as Bosnia and Herzegovina and Montenegro, and the fact that these arrangements were not to be an impediment to the fullfilment of national rights of the

Serb national community in them? The methods applied in this paper are: analytical methods, methods of observation, content analysis, the generalization method and comparative method and so on. This paper will therefore dealt with Bosnia and Herzegovina and Montenegro as a multiethnic and multinational states, and the possibility of their constitution on the principles of modern, efficient civil government, and to avoid the complexity of this state organization and stabilization of political legitimacy.

Key words: multi-ethnic, multinational, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, constituency, civil state

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић Русидор: *Ново државно уређење Државне заједнице Србија и Црна Гора*, Номос, Београд, 2003.
- Vanović Damir, Gavrić Saša: "Ustavna reforma u Bosni i Hercegovini", *Politička misao*, 2/2010, Fakultet političke znanosti, Zagreb, 2010.
- Бошковић, Петар: *Бела књига одбране државне заједнице Србије и Црне Горе*, НИЦ Војска, Београд, 2005.
- Додик, Милорад: "О суду и тужилаштву БиХ, или како је БиХ настала", *Нова српска политичка мисао*, 3-4/2010: 117-135, Београд, 2010.
- Кецмановић, Ненад: "Босна у трећој деценији овог вијека – петнаест сценарија расплета", *Српска политичка мисао*, 2/2012: 401-420, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Кецмановић, Ненад: "Будућност Републике Српске у маказама САД и ЕУ", *Нова српска политичка мисао*, 3-4/2010: 45-63, Београд, 2010.
- Кнежевић, Милош: *Изневјерена држава – Србија и Црна Гора у времену разлаза*, Институт за политичке студије, Београд, 2007.
- Коматина, Милија: *Црна Гора и српско питање – прилог проучавању интегративних и дезинтегративних токова*, Завет, Београд, 1999.
- Мрдuljaš, Saša: „Hrvatska politika unutar BiH u kontekstu deklarativnoga i realnoga prostornog opsega hrvatske zajednice - Republike Herceg-Bosne (1991-1994)“, *Društvena istraživanja*, 4-5/2009, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Split, 2009.
- Петровић, Драган, Станковић, Владан: *Заједничка држава Србије и Црне Горе*, Институт за политичке студије, Београд, 2006.
- Савић, Снежана: "Уставни положај Републике Српске у Босни и Херцеговини", *Нова српска политичка мисао*, 1/2011: 79-86, Посебно издање, Београд, 2011.
- Савић, С.: "Уставни положај Републике Српске у Босни и Херцеговини", *Нова српска политичка мисао*, 1/2011: 79-86, Посебно издање, Београд, 2011.
- Станковић, Владан: "Српско питање у постреферендумској Црној Гори", *Политичка ревија*, 03/06: 521-530, Институт за политичке студије, Београд, 2006.

- Станковић, Владан: "Грађански концепт црногорске нације – технологија асимилације Срба *in vivo*", *Политичка ревија*, 4/2011: 69-88, Институт за политичке студије, Београд, 2011.
- Станковић Владан, Милосављевић Зоран: "Уставни положај Републике Српске", *Српска политичка мисао*, 1/2012: 461-486, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Суботић, Момчило: „Евроатланско расрбљавање Црне Горе“, *Политичка ревија*, 4/2011:89-105, Институт за политичке студије, Београд, 2011.
- Суботић Момчило: „Проблеми етничког идентитета и политичког-државног ентитета босанско-херцеговачких Муслимана“, *Политичка ревија*, 3/2008:741-764, Институт за политичке студије, Београд, 2008.
- Суботић, Момчило: „Српски национални идентитет – историјски и савремени изазови“, *Политичка ревија*, 3/2011:1-34, Институт за политичке студије, Београд.
- Шуковић Мијат: *Црна Гора – од федерације ка независности*, ЦАНУ, Цетиње, 2001.

Resume

The work ahead of us looks at the problems of the constitution of Bosnia and Herzegovina and Montenegro as a civic state. For the civic concept of nation it is a necessary condition prevailing influence of one nation, as in the example of Bosnia and Herzegovina, and Montenegro is not the case. Bosnia and Herzegovina is in the Paris-Dayton Peace Agreement, and subsequent Constitution of Bosnia and Herzegovina, is defined as a complex state board of two entities and three constituent ethnics nation. There were attempts at constitutional reform this situation changes, however, all these attempts failed, because two of the three constituent ethnic nations rejected changes that would go at the expense of their collective rights, in favor of a third – Boshniak. In Montenegro, the problem of the constitution of the civic nation is even harder, because the Montenegrin regime rejects the reality that the Montenegrins, the largest number of people, in fact only one of the nation's diverse ethnic compositions of the country, and it is impossible to constitute a civic-nation on the basis of one non-majority ethnic and people group.

* Овај рад је примљен 13. новембра 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 10. децембра 2012. године.